

RESPECTAREA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI CA PRINCIPIU DE DREPT EUROPEAN

drd. Sonia Bianca COMAN*

ABSTRACT: *Ce rol au sau ar trebui să ocupe drepturile omului în Uniunea Europeană? O scurtă incursiune istorică ne conduce la data înființării Uniunii Europene, unde nu a existat o referire expresă la respectarea drepturilor fundamentale, la garantarea respectării acestora. Treptat, acestea și-au găsit ancorarea în tradiția statelor membre și s-au impus ca principii distincte de drept. Dreptul este o artă pusă în slujba omului, jus est ars boni et aequi, spunea Celsus. Prin urmare, slujitorii dreptului, atât la nivel național, cât și european, trebuie să aibă în centrul realizării actului legislativ, administrativ și de justiție, drepturile omului. Deși, suntem mai apropiați de interesele națiunii din care facem parte, fapt care decurge din esența noastră umană, totuși, nu putem să nu admitem că, de-a lungul timpului, s-a resimțit nevoia asigurării existenței unui instrument cu valabilitate internațională tocmai pentru ca protecția drepturilor noastre să nu fie doar una abstractă și precară.*

CUVINTE-CHEIE: drepturi, CEDO, CJUE, principiu european, protecție.

JEL CODE: K33

1. SCURTE CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE

În fața peisajului juridic lacunar al tratatelor constitutive, care nu conțineau nicio prevedere relativ la protecția drepturilor fundamentale, acestea rămăneau la discreție în fața unor posibile ingerințe. (Blumann, 2000) Totuși, această omisiune era aparentă, deoarece în cuprinsul tratatelor au fost reliefate unele dispoziții din care se putea desprinde principiul nediscriminării și cel al liberei circulații. În această ipoteză, judecătorul european nu a putut rămâne indiferent, a trebuit să ia inițiativă și să creeze, pe baza jurisprudenței, un „corp normativ.” Este evident, jurisprudența neavând caracterul de izvor de drept, judecătorul nu putea avea șansa de izbândă singur, iar, în ciuda eforturilor sale, Uniunea Europeană nu s-a grăbit să se aplece pe terenul protecției drepturilor omului. (Blumann, 2000)

2. EVOLUȚIA INSTITUȚIEI DREPTURILOR FUNDAMENTALE

Istoric vorbind, la momentul când s-au pus bazele Comunității Europene, Tratatul CEE și Tratatul Euratom nu conțineau nicio referire cu privire la drepturile omului, iar acest fapt a rămas neschimbat o perioadă relativ lungă de timp...însă 60 de ani mai târziu această

* Doctorand la Universitatea de Vest Timișoara, Asist. univ. asociat Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie "George Emil Palade" Tîrgu-Mureș, Avocat în Baroul Mureș, ROMANIA.

instituție și-a câștigat o poziție dominantă în ordinea juridică europeană. Cum s-a realizat acest fapt? Tot statele au fost cele care prin practica lor au ridicat drepturile omului la rangul de drepturi cutumiare internaționale, iar în prezent respectarea acestora poate fi privită ca principiu general de drept. (Corlățeanu, 2012) Chiar Curtea de Justiție a Uniunii Europene a recunoscut acel rol, statuând că „drepturile fundamentale fac parte din dreptul comunitar în calitate de principii generale de drept.” (Priolland & Siritzky, 2008)

Dar când a debutat metamorfoza instituției drepturilor fundamentale? Cele mai importante evoluții în recunoașterea drepturilor omului și a principiilor de drept european s-au concretizat prin adoptarea Tratatului de la Maastricht, urmat de cel de la Amsterdam, elaborarea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene¹, iar în final, și-au consolidat poziția odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. (Craig, 2017) Astfel, cu titlu exemplificativ, amintim cauza *Limburgs Vinyl Maatschappij NV (LVM)*², în care Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat că „în ordinea juridică comunitară, drepturile fundamentale garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului sunt protejate ca principii generale ale dreptului comunitar.” Așa cum se poate observa, hotărârea Curții este în deplină concordanță cu art. 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană (inițial Tratatul de la Maastricht) care prevede că „Uniunea respectă drepturile fundamentale care sunt garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și care rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor membre ca principii generale ale dreptului comunitar.”

Chiar dacă ideea de Constituție europeană nu a trecut pragul referendumului (Olanda, Franța), odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona³, Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene a dobândit forța juridică necesară și obligatorie, constituind în același timp și o recunoaștere a unei protecții superioare a acestor drepturi în cadrul Uniunii. (Vese & Ivan, 2001)

3. DREPTURILE OMULUI-ÎNTRE PROTECȚIA OFERITĂ DE CEDO ȘI CJUE

La modul general, drepturile omului pot fi definite ca fiind drepturi caracteristice ființei umane, în absența cărora aceasta nu ar exista ca ființă socială. Ce reprezintă „drepturile fundamentale” în ordinea juridică națională? Dar la nivel european? Doctrina de specialitate le definește ca fiind „drepturi subiective ale cetățenilor considerate ca esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea lor, indispensabile dezvoltării personalității umane, drepturi care sunt stabilite prin Constituție și garantate de aceasta, precum și de legile în materie.” (Bîrsan, 2005)

Noțiunea de „drepturi fundamentale ale omului”, pe plan european, încorporează acele drepturi create în scopul de a apăra cetățenii împotriva actelor normative ale Uniunii. (Gyula, 2018) Cu alte cuvinte, putem afirma că odată cu proclamarea protecției drepturilor omului, chiar dacă de perioadă mai recentă, se contracarează abuzul instituțiilor în aplicarea dreptului. (Popescu, 2000)

¹ Proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la data de 7 decembrie 2000.

² Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene în cauza C-238/99 din data de 15 octombrie 2002

³ A intrat în vigoare la data de 1 decembrie 2009

În acest context, evident în asumarea responsabilității instituționale, s-ar putea ridica problema conflictului dintre „Curtea de la Strasbourg” și „Curtea de la Luxembourg”. În doctrina de specialitate (Blumann, 2000) s-a încercat explicarea și găsirea unor soluții care să dea răspuns pentru rezolvarea eventualelor dezacorduri dintre cele două instanțe. Astfel, s-a apreciat că fiecare dintre cele două Curți intervine în sprijinul celeilalte: judecătorul Curții Europene a Drepturilor Omului își poate exercita jurisdicția asupra actelor adoptate de Uniune, în sensul exercitării unui control relativ la încălcarea drepturilor fundamentale ale omului de către aceasta, iar Curtea de Justiție a Uniunii Europene devine judecător al aplicării și interpretării Convenției Europene a Drepturilor Omului tocmai prin intermediul principiilor generale ale dreptului. Această soluție era justificată în contextul neaderării Uniunii la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În acest sens, relevant era art. 59 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului care prevedea faptul că doar statele, ca entitate juridică suverană, puteau adera la Convenție, astfel fiind exclusă orice posibilitate a Uniunii de a parafa în nume propriu acest articol. În cuprinsul art. 17 din Protocolul nr. 14 la Convenție s-a introdus un alineat nou al art. 59 care statua că „Uniunea Europeană poate adera la prezenta Convenție”.⁴

Problema în sine a fost tranșată prin modificările aduse Tratatului de la Lisabona, care stipula în art. 6 alin. 2 TUE că „Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Competențele Uniunii, astfel cum sunt definite în tratate, nu sunt modificate de această aderare.” Ce putem deduce din acest fapt? Încă de la începuturile sale, principala temere a Uniunii a fost păstrarea autonomiei ordinii juridice europene. Așadar, prin aderarea la CEDO a trebuit să fie găsită o soluție care să nu perturbe competențele Uniunii Europene și nici cele ale CJUE în interpretarea dreptului european. În acest sens, a fost pronunțată și hotărârea în cauza *Foto-Frost*⁵ în care s-a statuat că „Pentru a garanta uniformitatea în aplicarea dreptului Uniunii și pentru a asigura o necesară coerență a sistemului de protecție jurisdicțională al Uniunii, Curtea de Justiție este, așadar, singura care are sarcina de a constata, dacă este cazul, lipsa de validitate a unui act al Uniunii. Această prerogativă face parte integrantă din competențele Curții de Justiție și, prin urmare, din „atribuțiile” instituțiilor Uniunii cărora, în conformitate cu Protocolul nr. 8, aderarea nu trebuie să aducă atingere.”

Fără îndoială, temerea unui posibil conflict între Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, a rămas având în vedere tocmai faptul că cele două instituții au atribuții și roluri diferite. Astfel, CEDO este o instituție specializată în soluționarea plângerilor persoanelor fizice relativ la posibila încălcare a drepturilor omului de către state, iar CJUE reprezintă o instituție a unei organizații internaționale care nu a fost creată în scopul asigurării unei protecții a drepturilor omului, dar sub umbrela Cartei drepturilor fundamentale și-a configurat în jurisprudență și această competență. Această afirmație este în deplină concordanță cu prevederile art. 52 alin. 3 din Cartă, care prevede că: „În măsura în care prezenta cartă conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Această dispoziție nu împiedică dreptul Uniunii să confere o protecție mai

⁴ Legea nr. 39/2005 privind ratificarea Protocolului nr. 14 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (M.Of. nr. 238 din 22 martie 2005)

⁵ Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene în cauza 314/85 Foto-Frost din data de 22 octombrie 1987

largă.” Cu toate acestea, Convenția Europeană a Drepturilor Omului are o poziție bine conturată, câștigându-și statutul de „coloană vertebrală a ordinii normative europene.” (Sudre, 2006) Prin urmare, răspunsul la întrebarea relativ la existența unui eventual conflict de competențe între cele două Curți, nu poate fi decât unul negativ, în sensul excluderii unei astfel de ipoteze. Așadar, cu valoare și nu numai de principiu, Curtea de la Luxemburg va putea statua cu privire la respectarea drepturilor fundamentale numai atunci când este sesizată cu acțiuni care au ca obiect acte ale instituțiilor Uniunii. (Savu, 2008)

Însă, cele două curți nu dețin „adevărul absolut” în materie, astfel încât interpretarea drepturilor fundamentale în conținutul lor trebuie să respecte neapărat tradițiile și prevederile constituționale ale statelor membre, așa cum rezultă din textul alin. 4 al aceluiași articol menționat anterior. Iată de ce afirmăm că atât pentru CEDO, cât și pentru CJUE, importantă este practica judiciară. Jurisprudența, astfel, devine un adevărat izvor de drept în materie și trebuie judecată, interpretată ca atare. (Coman)

4. CONSACRAREA DREPTURILOR OMULUI CA PRINCIPIU DE DREPT

Trebuie menționat că primul pas în legiferarea respectării drepturilor omului ca principiu general al dreptului UE a fost reprezentat de cauza *Handelsgesellschaft* din 17 decembrie 1970, care constituie o hotărâre de principiu în materie. Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat că respectarea drepturilor fundamentale face parte integrantă din principiile generale ale dreptului și acestea trebuie protejate. Se poate observa, așadar, că drepturile fundamentale își fac intrarea în dreptul european în calitate de principii generale de drept. (Blumann, 2000)

Au urmat o serie de alte hotărâri care așează lucrurile, proclamă drepturile fundamentale printre principiile generale. În cauza *Nold* din 14 mai 1974, precum și în cauza *National Panasonic* din 26 iunie 1980 Curtea a întărit ideea potrivit căreia „Drepturile fundamentale constituie o parte integrantă a principiilor generale de drept (...) Asigurând protecția acestor drepturi Curtea este obligată să se inspire din tradițiile constituționale comune ale statelor membre și nu poate confirma măsuri care sunt incompatibile cu drepturile fundamentale stabilite și garantate prin Constituțiile acestor state.”

Un exemplu în consacrarea drepturilor fundamentale este și cauza *Hauer* din 13 decembrie 1979 în care s-a pus problema interzicerii de noi plantații de viță de vie, formulându-se două întrebări preliminare de către petentă: aplicarea în timp și domeniul de aplicare a Regulamentului nr. 1162/76. În acest sens, compatibilitatea dispozițiilor Regulamentului nr. 1162/76 cu normele referitoare la protecția drepturilor fundamentale trebuie să fie înțelese, astfel cum afirmă Curtea, ca punând sub semnul întrebării validitatea regulamentului în lumina dreptului comunitar. În soluționare, Curtea a apreciat că impunerea anumitor restricții privind replantările de vii printr-un act al Comunității, nu poate fi considerat, de principiu, ca fiind incompatibil cu respectul cuvenit dreptului de proprietate, nefiind o „ingerință disproporționată și intolerabilă în dreptul proprietarului care să îi afecteze substanța dreptului de proprietate.” Prin intermediul acestei decizii s-a asigurat garanția dreptului de proprietate în ordinea juridică comunitară.

Nevoia de a apropia cetățenii de Uniune s-a concretizat prin adoptarea pe plan internațional a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care, în forma inițială grupa trei categorii de drepturi: drepturile individuale tradiționale, drepturile cetățenilor,

drepturile economice și sociale. Însă, trebuie menționat că înainte de elaborarea Cartei drepturilor fundamentale, principalul instrument internațional în materie a fost Convenția Europeană a Drepturilor Omului⁶, dovadă fiind și faptul că încă din 1992, în cuprinsul art. 6 din TUE se făcea trimitere expresă la CEDO. (Craig, 2017) Carta, proclamată la data de 7 decembrie 2000, a devenit parte integrantă din dreptul primar al Uniunii Europene începând cu data de 1 decembrie 2009 (Valea, 2014), reprezentând un element principal și obligatoriu al ordinii juridice a Uniunii Europene, în virtutea principiului priorității.

Totuși, la întrebarea dacă această Carte a drepturilor fundamentale reprezintă o „revoluție” în materie, răspunsul ar putea fi mai degrabă că ea reprezintă doar o cristalizare a unor drepturi recunoscute deja în mai multe surse normative. Prin urmare, nu se poate considera că adoptarea ei a avut un impact inovator în domeniul drepturilor fundamentale, ci doar unul de consolidare a celor existente.

Mai mult, trebuie avută în vedere și posibilitatea ca nu toate drepturile să se regăsească în Cartă sau aplicabilitatea unora dintre acestea să fie limitată în anumite state membre. De ce ar exista o diferență? Tocmai datorită faptului că statele membre au tradiții și practică judiciară diferită, prin urmare o privire asupra acestora nu ar conduce întotdeauna la un punct de vedere unitar, unificator, în ceea ce privește protecția drepturilor. Un exemplu în acest sens este reprezentat de cauza *Omega Spielhallen*⁷ în care Germania a interzis un joc datorită faptului că încălca conceptul de „demnitate umană” în temeiul prevederilor Constituției germane.⁸ Însă, același joc a fost legal produs și comercializat în Marea Britanie.

Nu în ultimul rând, având în vedere apariția și dezvoltarea Cartei drepturilor fundamentale, se ridică o întrebare de esență: oare principiile generale ale dreptului au o existență autonomă sau au devenit subsidiare prin raportare la Cartă? În prezent, cadrul normativ al drepturilor omului la nivel european este constituit din Carta drepturilor fundamentale, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și principiile generale ale dreptului UE, astfel cum se prevede în cuprinsul art. 6 din TUE. Ori, problematica drepturilor omului se poate spune că a existat încă de la crearea principiilor generale ale dreptului. Prin urmare, considerăm că statele membre au în continuare obligația de a respecta principiile generale și obligațiile internaționale care există încă înainte de aderarea lor la Uniunea Europeană (Chiriac & Truța, 2020). Așadar, Carta drepturilor fundamentale, chiar dacă înglobează un ansamblu complex de drepturi, nu devine un substituent al tuturor principiilor și drepturilor recunoscute și protejate pe plan internațional.

5. CONCLUZII

Consacrarea respectării drepturilor omului ca principiu general reprezintă un pas pozitiv în evoluția sistemului de drept al Uniunii Europene, care nu a mai putut să ignore rolul primordial al acestora în conștiința contemporană.

⁶ Aceasta a intrat în vigoare la data de 3 septembrie 1953.

⁷ Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene în cauza C-36/02 *Omega Spielhallen* din data de 14 octombrie 2004

⁸ În speță, era vorba despre un joc de tip „laserdrom” care presupunea lovirea unor ținte care aveau anumiți senzori pe jachetele purtate de către jucători. A se vedea în acest sens: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ROM.pdf

Putem afirma, chiar fără rezerve, că istoria drepturilor omului începe odată cu însăși istoria omenirii. Explicația acestui fapt este simplă, atâta timp cât va exista omul, vor exista și drepturile fundamentale. Chiar dacă, uneori, ar exista anumite motive temeinice pentru restrângerea unor drepturi, pe perioadă determinată și justificate de un scop legitim, este de neconceput ca acestea să fie suprimate. Suprimarea lor ar însemna o întoarcere la epoca sclaviei, o epocă pe care omul o vrea uitată în negura timpului.

Odată cu dezvoltarea competențelor Uniunii în diferite domenii, problema drepturilor fundamentale ale omului va crește în complexitate, iar statele membre vor deveni și mai vigilente în exercitarea atribuțiilor lor de veghere asupra respectării acestora, povestea lor fiind departe de a lua sfârșit...

BIBLIOGRAFIE

- T. Corlățeanu, Protecția europeană și internațională a drepturilor omului, Editura Universul Juridic, București, 2012
- C. Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului, Editura C.H. Beck, București 2005
- F. Sudre, Dreptul european și internațional al drepturilor omului, Editura Polirom, Iași, 2006
- C. Blumann, Vers une charte des droits fondamentaux de l'Union européenne, Editura Bruylant, 2000
- P. Craig, Dreptul Uniunii Europene, Editura Hamangiu, București, 2017
- V. Vese, A.L. Ivan, Istoria integrării europene, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2001
- F. Gyula, Drept instituțional al Uniunii Europene, Ediția a II-a, Editura Hamangiu, București, 2018
- T. Savu, Obiectivele și competențele Uniunii Europene consacrate de Tratatul de la Lisabona, în Revista română de drept comunitar nr.1/2008
- L. Chiriac, R. Truța, La codification du droit administratif en Roumanie, în revista Curentul Juridic nr. 1/2020
- D. Valea, Drept constituțional și instituții politice – în dreptul român și dreptul comparat, Editura Universul Juridic, București, 2014
- R. Coman- The Position Of The European Convention Of Human Rights' Provisions In The Romanian Judicial System, în volumul COMMUNICATION, CONTEXT, INTERDISCIPLINARITY Studies and Articles Volume III, p 268-273